

V Augustinových výkladech o přátelství jsme vícekrát postřehli citace z latinských klasiků, zejména oblíbenou antickou metaforu jediné duše, která přátele spojuje a činí je navzájem druhým já,¹²⁴ nebo ciceronský ideál přátelství, které miluje bez vedlejšího úmyslu, samo kvůli sobě,¹²⁵ anebo aluzi na bájně přátele Oresta a Pylada, jak je Augustin znal nejspíše v podání Marka Pacuvia rovněž Ciceronovým (nebo Ambrožovým?) prostřednictvím.¹²⁶

Čteme-li Augustinovy poznámky o přátelství na pozadí Ciceronova spisu na totéž téma (*Laelius de amicitia*), vystoupí krom těchto shod také některé rozdíly.¹²⁷ Na roz-

¹²⁴ Srv. výše, str. 17.

¹²⁵ Srv. výše, str. 30.

¹²⁶ Srv. výše, str. 16n.

¹²⁷ Augustinovu inspiraci Ciceronovým dílem v tématu přátelství ukazuje kupř. T. J. van Bavel, *The Influence of Cicero's Ideal of Friendship on Augustine*, in: J. den Boeft – J. van Oort (vyd.), *Augustiniana Traiectina (Communications présentées au Colloque International d'Utrecht, 13–14 novembre 1986)*, Paris 1987, str. 59–72;

díl od Augustina Cicero odmítá představu, že přitele nemá člověk milovat více než sám sebe, s odkazem na to, že kvůli příteli často děláme věci, které bychom kvůli sobě nedělali.¹²⁸ Stejně jako Augustin je i Cicero přesvědčen, že základem skutečného přátelství musí být „shoda ve všech věcech božských i lidských spojená s přízní a láskou“¹²⁹ neboli shoda v názorech a úsilí,¹³⁰ rozumí se úsilí o dobro, jímž je ctnost.¹³¹ Nespecifikuje ovšem tak jasně jako Augustin, jakou podobu

na některé rozdíly upozorňuje L. F. Pizzolato, *L'amicizia in sant'Agostino e il „Laelius“ di Cicerone*, in: *Vigiliae Christianae* 28, 1974, str. 203–215.

¹²⁸ Cicero, *De amic.* 16,56–59 (Combès 36n). Srv. C. White, *Christian Friendship*, str. 190n. Diskusi na toto téma přináší také Aristoteles (*EN IX,8, 1168a28–1169b2*), který uzavírá, že ctnostný člověk chce největší dobro pro sebe, tímto největším dobrem je ovšem chtít dobro pro přitele.

¹²⁹ Cicero, *De amic.* 6,20 (Combès 14): *Est enim amicitia nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et caritate consensio*. K této definici přátelství u Augustina srv. A.-I. Bouton-Touboulic, *Alypius*, str. 295 a 299–300.

¹³⁰ Cicero, *De amic.* 4,15 (Combès 11): *... in quo est omnis vis amicitiae, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensio*.

¹³¹ *De amic.* 6,20 (Combès 14): *Qui autem in virtute summum bonum ponunt, praeclare illi quidem, sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest*.

musí společné náboženství přátel mít.¹³² Také Cicero zná přátelství, které přetrvává smrt,¹³³ míní tím ovšem vzpomínky přátel,¹³⁴ nikoli společenství duší založené v Bohu. Tento poslední motiv patrně Augustin přejal spíše od novoplatoniků¹³⁵ a postupně jej christianizoval.

¹³² L. F. Pizzolato (*Lamicizia*, str. 210n) mluví dokonce o antické dvojici přátel a křesťanské trojici přátel s Bohem. Podle většiny interpretů nastupuje u Augustina Bůh (a pravověrná představa o něm) na místo Ciceronovy ctnosti jako základu přátelství, úsilí o ni je nahrazeno snahou o svatost (srv. V. Zarini, *Brèves remarques sur l'amitié chrétienne*, in: P. Galand-Hallyn et alii, vyd., *La société des amis à Rome et dans la littérature médiévale et humaniste*, Turnhout 2008, str. 113–119, zde 117n; podobně i W. Geerlings, *Das Freundschaftsideal Augustins*, in: *Theologische Quartalsschrift*, 161, 1981, str. 265–274, zde 272; S. Rebenich, *Augustine on Friendship and Orthodoxy*, in: M. Vessey, vyd., *A Companion to Augustine*, Chichester 2012, str. 365–374, zde 369n). Ke křesťanským motivům v Augustinově pojetí přátelství srv. také M. A. McNamara, *Friendship*, str. 196–198 a 225.

¹³³ *De amic.* 7,23 (Combès 16): ... *mortui vivunt.*

¹³⁴ *De amic.* 27,104 (Combès 62): *Quarum rerum recordatio et memoria si una cum illo occidisset, desiderium coniunctissimi atque amantissimi viri ferre nullo modo possem. Sed nec illa exincta sunt alunturque potius et augentur cogitatione et memoria mea...*

¹³⁵ Srv. výše, str. 38n.

Jako citát z Terentia, jehož pilným čtenářem byl také Augustin, najdeme u Cicerona rovněž přátelství falešné v jeho negativním vlivu:

„Jiní chválí, chválím taky, a když haní, haním též; zkrátka všemu přikyvují.“¹³⁶

Cicero těmito slovy, vloženými v Terentiově *Eunuchu* do úst „parazita“ Gnathona, ovšem nechce ukázat sílu davové nápodoby jako Augustin, nýbrž nebezpečí pochlebovače, který není skutečným přítelem.¹³⁷

Vedle komorního vztahu dvou nebo několika málo osob¹³⁸ zná rovněž Cicero širší přátelství, nikoli však ve smyslu náboženské pospolitosti, nýbrž širšího společenství (*societas*) rodiny, obce a vůbec všech lidí.¹³⁹

¹³⁶ *De amic.* 25,93 (Combès 56) = Terentius, *Eunuchus*, 252n (vyd. J. Marouzeau, Paris ⁴1967, *Térence*, I, str. 239): *Negat quis: nego; ait: aio; postremo imperavi ego: met mihi/Omnia adsentari.* (Český překlad Jan Reiniš: Cicero, *Laelius o přátelství*, in: *Dialog a satira, Antická próza*, 8, Praha 1977, str. 397–437, zde 433.)

¹³⁷ *De amic.* 25,94–95 (Combès 56).

¹³⁸ K přátelství mezi dvěma nebo malým počtem osob, srv. *De amic.* 5,20 (Combès 14). Podobně Aristoteles, *EN IX*,10, 1170b20–1171a20.

¹³⁹ *De amic.* 5,19 (Combès 13).